

*Dagobert Von Mikusch; Gazi Mustafa Kemal – Avrupa ile Asya Arasındaki Adam,
(Çev.Esat Nermi Erendor), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, 406 s., 14x20..*

AVRUPA İLE ASYA ARASINDAKİ ADAM

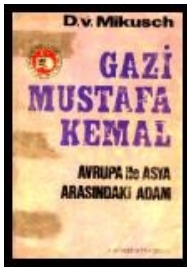
Araş. Gör. Salim GÖKÇEN

Atatürk Üniversitesi

Tarih Bölümü

Yalanlamak ve reddetmek için okuma! İnanmak ve her şeyi kabullenmek için de okuma! Konuşmak ve nutuk çekmek için de okuma! Tartmak, kıyaslamak ve düşünmek için oku.

Francis Bacon

Ünlü Alman Oryantalist Dagobert von Mikusch'un kaleme almış olduğu çalışma, yayımlandığı yıllarda, Atatürk Türkiye'sinde ve Avrupa'da çok konuşulmuş, Mikusch'un kullandığı ifadeler ve olaylara yaklaşımı, esere karşı farklı yorumların yapılmasına sebep olmuştur.

Mikusch, eserinde Atatürk'ün hayatını kronolojik bir sırayla anlatmaktadır ancak, Önsöz bölümünde de belirtildiği üzere yapılan çalışma bir Atatürk biyografisi değildir. Atatürk'ün yaşantısı ele alınırken O'nun içinde yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu ve İmparatorlukla ilişkileri olan diğer ülkeler sosyal, siyasal ve ekonomik açılarından inceleme konusu yapılmakta, böylece ortaya karşılaştırmalı bir tarih tablosu çıkmaktadır. Eserde Atatürk ile ilgili çeşitli olaylar anlatılırken; bu olaylar ile Avrupa tarihindeki benzerleri arasında karşılaştırmalara da yer verilmektedir. Bu değerlendirmelerde, yazarın Atatürk'e olan derin ve içten hayranlığı gözle görülür bir şekilde hissedilmektedir.

Bu hayranlık, Doğu edebiyatında gördüğümüz bir övgü, bir kaside şeklinde dile getirilmemektedir. Olağanüstü nitelikte bir kişiliğin çağdaşlarından nasıl farklılaştığı, gerçekçi ve akılcı tutumuyla kendisini olayların akıntısına kaptırmayı aksine onların üstüne çıkmayı nasıl başardığı, her zaman nasıl haklı çıktığı vurgulanmaktadır.

Mikusch, eserini Türk okuyucusu için değil Avrupa okuyucusu için kaleme almıştır. İlk defa 1929'da yayımlanmış olan eser, daha sonra bir son bölüm eklenerek defalarca farklı dillere çevrilmiştir. Aynı zamanda, İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de yayımlanmıştır. Toplam yedi yabancı dilde çevirisi olan Mikusch'un eseri, bu özelliği ile dünyadaki nadir çalışmalar arasında yerini almıştır.

Dagobert von Mikusch'un Gazi Mustafa Kemal / Avrupa ile Asya Arasındaki Adam kitabının yayımlanmış çevirilerinden bazıları şunlardır:

_____ ; Ghazi Mustafa Kemal, Zwischen Europa und Asien, Leipzig: P. List, 1929.

_____ ; Mustapha Kemal: Between Europe and Asia, (Translated by John Linton), New York: Doubleday, Doran, 1931.

_____ ; Ghazi Mustapha Kemal, La Resurrection d'un Peuple, Tr. par A. Vaillant et J. Kuckenbourg, Paris: Gailimard, 1931.

_____ ; Gasi Mustafa Kemal, Il Fondatore della Nuova Turchia, Fratelli Treves, Milano, 1932.

Eserin ilk bölümünde Mustafa Kemal Paşa'nın çocukluk yılları ve alacağı eğitim konusunda aile içindeki fikir ayrılıklarına yer verilmekte ayrıca, törenle Fatma Kadın Mektebi'ne başlaması anlatılmaktadır. Burada Kemal Paşa'nın ifadeleri ile babasının batıcı ve yenilikçi, annesinin ise dindar ve muhafazakârlığı öne çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nun henüz sarsılmamış olduğu, halkın mutlu yaşadığı, Türklerin devlet içinde sadık tebaa oldukları, ya da kendilerini öyle hissettikleri vurgulanmaktadır. Gayrimüslimlerin ise çok rahat bir hayat sürdükleri, hiciv sanatı kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Mikusch, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatını anlatırken annesi ile arasına bir soğukluk girdiğinden de bahsetmekte ve bu soğukluğa annesinin, Morali Ragıp adında biri ile evlenmesinin neden olduğunu belirtmektedir. Yazar ayrıca, bu sıralarda Mustafa Kemal Paşa'nın yaşadığı iç çatışmalar hakkında da bazı ipuçları vermektedir.

Mikusch, 31 Mart Vak'asını anlatırken bu olayda vurulan Hasan Fehmi Bey'in II.Abdülhamit'in emriyle II.Mahmut'un türbesine defnedildiğini ve II.Abdülhamit'in 31 Mart Vak'asında tesiri olmadığını hatta tarafsız kaldığını ifade etmektedir. Mikusch'a göre, Padişah tarafsız kalmakla son destekçisi olan İslâmcıları da kaybetmiştir. Yazar, ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın, Kurmay Başkanı olarak yönlendirici bir görev almış olduğu tümenin başarısına rağmen sonuçta Mahmut Şevket Paşa ve Enver Paşa'nın şöhretinin arttığını belirterek sitem etmektedir.

Mikusch, eserin bir bölümünde büyük bir tarihi hata yapmaktadır. İttihad ve Terakki'nin Ermenilere soykırım yaptığını iddia eden yazar, hatta bu sözde soykırımın Amerika'da Beyazların Kızılderililere yapmış olduğu soykırımla eşdeğer tutulması gerektiğini dahi ifade etmekte, böylece ne kadar büyük bir yanlılığı içerisinde olduğunu göstermektedir. Yazar, İttihad ve Terakki'nin yaptığı bu sözde soykırıma! ileride Türkiye Cumhuriyeti'nin de sahip çıktığını söyleyerek bir bakıma Türkiye'nin bu konuda sağduyulu! davranması gerektiğini de vurgulamaktadır. Mikusch'un tehcir konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı kullandığı ifadelerden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yazarın eserinde, özellikle bu konuda, sadece taraflı görüşlere yer vererek objektifliğini kaybettiğini söylemek mümkündür. Bir savaş dönemini yaşayan Anadolu'da, Ermeni çetelerin yapmış olduğu toplu soykırım hareketlerine eserde yer verilmemesi yazarın bu konuya taraflı baktığını göstermektedir.

Mikusch'un eserinde sürekli olarak İttihad Terakki ve Mustafa Kemal Paşa arasında karşılaştırmalar ve kıyaslamalar yaptığı görülmektedir. Yapılan karşılaştırmalarda büyük ölçüde Mustafa Kemal Paşa'nın haklılığı, İttihad Terakki'nin haksızlığı üzerinde kanaat belirtildiği gözlemlenmektedir. Eserde geçen karşılaştırmalardan biri şu şekildedir:

"Selanik'e 31 Mart'tan sonra giden Mustafa Kemal burada Kristal Palas'a gitmiş ve bir toplantıya katılmıştır. Toplantıya katılanlar vatanın kurtarılması ve devrimlerin yapılması hususunda sohbet etmekteydiler," yazar bu olayı Mustafa Kemal Paşa'nın ifadeleri ile anlatmaktadır, "oradakilerin birinin 'Ben Cemal Bey gibi olmak isterdim' diye bağırdığını ve diğerlerinin de onu alkışladığını anlatmaktadır. Onlara göre önce büyük adam olmalı sonra vatan kurtarılmalıdır. Mustafa Kemal ise önce vatan kurtarılmalı, sonra büyük adam olunmalı görüşündedir. Oradakiler ile Mustafa Kemal arasındaki en büyük farkta budur".

Bu olayla bağlantılı olarak yine aynı yerde Cemal Paşa, gazetede imzasız yayınlattığı bir yazısı hakkında Mustafa Kemal Paşa'nın fikrini sorar. Paşa, yazıyı okuduktan sonra "Bir gazetecinin rasgele karalaması" cevabını verir. Cemal

Paşa'nın bunun kendi yazısı olduğunu hatırlatması üzerine Mustafa Kemal Paşa; "Böyle yapmakla budalaların alkışlarını almak fikrinden vazgeçmesini kimseye yaltaklanmadan vatan için çalışılması gerektiğini, büyüklük taslayarak hareket ederse herkesin onu engellemeye çalışacağını, aksi halde güçsüz olduğunu kabul eder ama kimseden yardım istemeden çalışırsa engelleri aşacağını ve kendisini büyük görenlere ve söyleyenlere itibar etmeyip gülüp geçmesini" söyleyerek Cemal Paşa'ya tavsiyede bulunmuştur.

Mikusch, yer yer yaptığı benzetmelerde Enver Paşa'yı da kullanmakta ve Napolyon ile Enver Paşa arasında bağlantı kurmaktadır. Burada yazarın hitap ettiği okuyucu kitlesini de düşünerek, eserde anlattığı kişileri, kendilerinin yakından bildiği devlet adamlarını örnek göstererek daha iyi tanıtmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Yazar, Mustafa Kemal Paşa'nın iktidarda olan arkadaşları ile iyi geçinemediğini de belirtmektedir. "Enver Paşa'nın politikasına açıkça cephe almıştır. Mustafa Kemal Paşa, Almanya ile yakın bağlar kurulmasını kesinlikle istemiyordu. Bu noktada Cemal Paşa ile birleşiyordu. General Liman von Sanders başkanlığındaki Alman askeri heyetinin davet edilmesini en sert bir şekilde kınamaktaydı. Bunun Türk Milletine bir hakaret olduğunu belirtiyordu." Mustafa Kemal Paşa'nın askeri ataşe olarak Sofya'ya yollanmasının altında, O'nun İttihad ve Terakki içinde görüşlerini açıkça dile getirmesinin önemli bir etken olduğunu belirten yazar, Mustafa Kemal Paşa'nın Sofya Ataşemiliterliği ve Fethi Bey ile olan münasebetleri hakkında da geniş bilgiler vermektedir.

Yazar, Enver Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasında çok önemli bir rol oynadığından bahsetmekte ve bu olayı, yıkımın başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Mikusch ayrıca, I. Dünya Savaşı'nın ardından oluşan Mütareke koşullarını ise Türklere karşı hiç de sert ve katı bulmamaktadır.

Eserin bundan sonraki bölümlerinde, Mustafa Kemal Paşa'nın mütarekeden sonra İstanbul'da yaptığı çalışmalar (kabineye girme, güvenoyu engelleme vs.) ve Anadolu'da görevlendirilmesi anlatılmaktadır. Bu arada İzmir'in işgali de çeşitli betimleme ve tasvirler kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Eserde, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun, Amasya ve Havza'daki çalışmaları anlatıldıktan sonra Erzurum ve Sivas Kongreleri'ne geniş bir şekilde yer verilmektedir. İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi, Damat Ferid'in istifası, Anadolu-İstanbul münasebetleri ve Ali Rıza Paşa Hükümeti bölümleri anlatılırken yazar, Padişah'ın tahtı uğruna damadını feda ettiğini ve "asi generale" boyun eğdiğini ifade etmektedir.

Mikusch daha sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişi, Meclis-i Mebusan seçimleri ve İstanbul'da yapılan toplantılar ile İstanbul'un işgaline değinmektedir. Anadolu'ya geçenler arasında İsmet Paşa'yı anlatırken; O'nun savaşta ve barış görüşmelerinde başarılı olduğunu, ağır işitmesini diplomatik bir meziyet haline getirdiğini, her zaman sadece işitmek istediği kadarını işittiğini, yada sağırlığını kalkan yaparak söyleneni bir defa daha tekrar ettirip böylece iyi hazırlanmış bir cevap verebilmek için zaman kazandığını belirtmektedir.

Mikusch, okuyucuya Sevr Antlaşması'nı anlatırken Albay Lawrence'in 30 Mayıs 1920'de Times'ta yer alan demecini aktarmaktadır. Lawrence demecinde; "Bu antlaşma galiplerin aç gözlülüğünün onaylanmasıdır, ortaklardan her biri büyük lokmayı kendi almak için çalışıyor. Bu antlaşma onaylansa bile 3 aydan fazla yaşamayacaktır" demektedir. Yazar, Albay Lawrence'in bu beyanatını vermek suretiyle, Sevr'in daha doğmadan öldüğünü vurgulamaya

çalışmaktadır.

Eserin "Avrupa ve Asya" konu başlıklı bölümünde yine yoğun bir şekilde karşılaştırmalara yer verilmiştir. Türk ordusunun soğukkanlı, sabırlı, alçak gönüllü, itaatkâr olduğu, Avrupalıların ise hareketli, büyük umutlar taşıyan, heyecanlı, rahat yaşamaya alışkın, yokluğa katlanamaz ve yenilgiyi kabullenemez olarak tanımlandığı görülmektedir. Mikusch bu bölümde, Mustafa Kemal Paşa'yı tasvir ederken O'nun insanların düşmanlığını kazanırım diye sıkılgan davranmayan, alaycı, insanları kendisine hayran bırakan ama aynı kolaylıkla inciten bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir. İsmet Paşa gibi uzlaştırıcı ve tatlı dilli, Fevzi Paşa gibi sarsılmaz iradeli ve saf kalpli olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Yazar, Mustafa Kemal Paşa'nın yanından hiç ayrılmayan kişileri, gece sofralarının sürekli konukları ve yaren takımı olarak tanımlamakta ve bunları kraldan fazla kralcı, bazı olayları yanlış davranışları yüzünden berbat eden kişiler olarak suçlamaktadır.

Mikusch, Başkomutanlık Meydan Savaşı, Mudanya ve Lozan Andlaşması'nı anlattıktan sonra Cumhuriyet'in İlânı bölümünde, Mustafa Kemal Paşa'nın artık yeni görevinin Türk Milletinin modernleştirilmesi olduğunu belirtmektedir. Daha sonraki bölümlerde; Hilâfetin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisât gibi inkılâpların laikleşmeye yönelik çalışmalar olduğu anlatılmakta ve Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşlarının muhalefete geçmeleri, bunun ardından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunu takip eden siyasi ve toplumsal olaylar detaylı bir şekilde okuyucuya aksettirilmektedir.

Mikusch, Şeyh Said İsyanı'nı Hilâfetin kaldırılmasına bağlamaktadır. Bununla birlikte, Şeyh Said İsyanı'nın bastırılması ve akabinde yapılan inkılâplarla muhalefetin susturulduğunu, bu olayla Mustafa Kemal düşmanlarının pes ettiklerini, böylece O'nun neyi değiştirirse doğru olduğunu kabul ettiklerini ve bundan sonraki inkılâplar için muhalefet olmadığını anlatmaktadır.

Eserin son bölümünde 1930 Ekonomik Buhranı, Serbest Fırka Olayı, Atatürk'ün Batılılaşma Çabası, Türkçülük Faaliyetleri ve Plânlı Ekonomi gibi konular yer almaktadır. Eser, Mustafa Kemal Paşa'nın ölümü ile son bulmaktadır

Dogobert Von Mikusch eserinde son olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ü, "Avrupa ile Asya arasındaki büyük oluşum hareketlerinin tarihsel bir dönüm noktasında büyük bir insan; Doğu uğruna kendini bütün ağırlığı ile ortaya atmış, böylece, Batı'nın Doğu'ya olan ve durdurulmaz gibi görünen akımını en tehlikeli bir yerde, iki kıtanın birleştiği noktada durdurmaya bilmiştir" değerlendirmesiyle niteleyerek modern Türkiye'nin oluşumunda ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Mikusch eserinde, Avrupalı okuyucuya özellikle bir noktayı belirtmeye ayrıca özen göstermiştir. Bu da; Mustafa Kemal Paşa'nın, özellikle Kurtuluş Savaşı'nda, içinde bulunduğu elverişsiz ortamdır. İlk bakışta Avrupalının yadırgayacağı böylesi bir ortamda, Atatürk'ün başarılabilir denileni başarmasının, kazanılmaz denileni kazanmasının, yapılamaz denilen inkılâpları yapabilmesinin asıl hayranlık duyulması gereken eylemler olduğu eserde özellikle vurgulanmaktadır.

Mikusch ayrıca, uzağı görebilen büyük bir kişilikle, ancak önündekini görebilen, alışılmışın dışında düşünemeyen kişilikler arasındaki bunalımlar üzerinde durmakta ve bunca olumsuzluğa rağmen Atatürk'ün bu bunalımlardan

sıyrılışıyla gösterdiği beceriye özellikle vurgu yapmaktadır. Böylece, Mustafa Kemal Atatürk, mutlu sonla biten bir trajedinin kahramanı olarak destanlaşmaktadır.

Yazarın Mustafa Kemal Atatürk'e duyduğu hayranlık, bu destanın dile getirilişindeki heyecanda ifadesini bulmaktadır. Eserin Mustafa Kemal Paşa'nın anlatıldığı bölümlerinde heyecan, duygu yoğunluğu ve hayranlık ifadelerinin oldukça sık kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bölümlerde yazarın sanatçı kişiliği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Eserde yer yer bir roman sürükleyiciliği içinde ve başarılı betimlemelerle dönemin insan tipolojisi, gelenekleri, olumlu–olumsuz yönleri tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında eser ayrıca, tarihi bir roman özelliği de taşımaktadır ve dili oldukça sadedir. Yazar, olaylara dışardan birisi olarak kısmen de olsa objektif yaklaşıma çalışmıştır.

www.stradigma.com

aylık strateji ve analiz e–dergisi

STRADİGMA.com bir **FORSNET** e–yayıdır